

18.10.2023

Група № 26

Урок № 10

Тема уроку: «Морфологічна норма. Морфологічна помилка»

Мета уроку: ознайомити здобувачів освіти з предметом морфології як розділу мовознавства, поглибити відомості про відмінність між службовими та самостійними частинами мови; розвивати комунікативні вміння, навички визначати повнозначні та службові слова в текстах; виховувати уважність, інтерес до вивчення мовних явищ.

Матеріали до уроку:

1. Опрацюйте § 48 у базовому підручнику: *Українська мова (рівень стандарту): підручник для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти/ Олександр Авраменко. – К.: Грамота, 2019. – 208 с.*

2. *Дайте відповіді на запитання в робочому зошиті:*

- *Дайте визначення поняттю морфологія.*
- *Назвіть самостійні та службові частини мови.*
- *Що ми розуміємо під морфологічними нормами?*
- *Що ми називаємо морфологічними помилками?*
- *Чому вони виникають?*
- *Наведіть приклади морфологічних помилок?*
- *Як їх уникнути?*

3. **Перегляньте відео до уроку на [YouTube](#):**

https://www.youtube.com/watch?v=TwXcLCew35Q&ab_channel=EdEra

https://www.youtube.com/watch?v=bzhv2IPEeN8&ab_channel

4. Прочитайте текст

- **Визначте його тему, основну думку, тип і стиль мовлення.**
- **У чому полягає значення мовної норми?**
- **Які мовні норми згадуються в тексті? Наведіть приклади. Що сказано про морфологічні норми?**

Мовна норма має важливе соціальне значення. Адже тільки єдиний правопис і стала вимова, обов'язкові для всіх правила відмінювання слів і

синтаксичних зв'язків між словами, однакове розуміння змісту вживаних слів, єдиний наголос у словах саме і створюють ті якості літературної мови, що потрібні їй як засоби спілкування між людьми.

Норми літературної мови встановлюють на підставі вивчення закономірностей мовної системи та її підсистем і фіксують у загальнообов'язкових рекомендаціях, а також в орфографічних, граматичних і пунктуаційних правилах.

У розвитку української літературної мови були періоди, коли самі встановлені норми не відповідали внутрішнім властивостям загальнонародної мови, наприклад, намагання замінити загальноновживані слова на вузькодіалектні або спеціально створені (спирт — винець, полюс — бігут, гайка — мутра). Так само виявилися неприйнятними й правила про вимову та написання слів типу клякса, клуб, лямба, блюза, гемоглобін, катедра і подібні відповідно до їх вимови й написання в інших мовах.

У сучасній літературній мові мовні норми не залишаються незмінними. Постійно змінюється мова і відповідно потребує нормування.

Носії літературної мови дотримуються системи правил, що визначає єдину вимову звуків і їхніх сполук, властиву літературному мовленню; загальноприйнятих правил, що визначають способи передавання звуків, складів, слів і речень у письмовій формі літературної мови. Часто можна почути кілометр, але норма — кілометр; неправильний наголос у слові документ, літературна вимова — докумєнт. Складна вимова слова договір. Правописний словник Сергія Головащука як акцентологічний посібник фіксує це слово з двома наголосами: договір, договору, мн. договорИ, договорів; але два договорИ. Є також певні лексичні норми, що властиві літературній мові в цілому. Ми правильно говоримо останнім часом, того дня, цього разу, цими днями, а не в останній час, у той день, на цей раз, на цих днях.

Історичне співжиття українського і російського народів не могло не позначитись на їхніх мовах. Часто допускаються помилки, коли плутають мови, уживають слова з однієї мови в іншій. Наприклад, відповідником до російського слова мероприятие є захід, а в множині — заходи, а не міроприємство чи міроприємства; російському вислову принимать меры відповідає український

уживати заходів, а не приймати міри. Під впливом російської мови помилково ставлять, наприклад, у місцевому відмінку множини іменників — ам, -ям, а не -ах, -ях: по полях, по горах, по селах.

Дотримання сталих норм усіма мовцями й спричиняє те, що літературна мова виступає досконалим засобом передавання й одержання інформації. Основні норми, властиві книжній літературній мові, через школу, художню та наукову літературу й інші шляхи культурного впливу поступово поширюються, закріплюючись і в усному вжитку.

Адже в звичайному житті ми говоримо зовсім не так, як пишемо. І в цьому немає ніякого порушення правил культури мови. Розмовна мова відрізняється від нормованої літературної мови не тільки за мовними ознаками: вона не підготовлена, спонтанна; обговорюючи побутові теми, ми заздалегідь не обдумуємо текст; розмовна мова можлива тільки в неофіційній ситуації спілкування (не можна виступати на зборах, читати лекцію розмовною мовою). У той же час нормована літературна мова неприйнятна в звичайних побутових ситуаціях. Штампи, шаблонні вислови типу зважаючи на сказане вище, прошу надати слово, прошу вжити заходів, доводжу до відома, взяти до уваги, залишити нерозв'язаним, без сумніву, не підкреслюють культуру розмовної мови, а скоріше — навпаки. Але в офіційно-діловому спілкуванні без них не обійтися. Дійсно, неможливо уявити собі вільну форму для заяви, доручення чи контракту; існують вимоги й правила, яких необхідно дотримуватися під час складання документів, написанні наукових чи публіцистичних статей.

Відомо, що в кожному суспільстві існують свої етичні норми поведінки. Ці норми, або інакше — мовний етикет, стосуються передусім звертання на ти і Ви, вибору повного чи скороченого імені (Артем чи Артем Володимирович), вибору звертань типу громадянин, товариш, пан та ін.

Етичні норми в багатьох випадках національні: наприклад, сфера звертання на Ви в англійській та німецьких мовах вужче, ніж у нашій мові, ці ж мови частіше, ніж українська мова, допускають скорочені імена. Тому обов'язковою умовою доброго володіння українською мовою є знання українського мовного етикету, культури мови, національної культури взагалі.

5. Виконайте в робочому зошиті **вправи 2,3,4 до § 48 з підручника О. Авраменка для 10 кл.**

6. Виконайте тест до теми «Морфологічна норма. Морфологічна помилка»

1. Морфологічної норми дотримано при творенні форми кличного відмінка всіх імен по батькові в рядку

А Романе Ігоровиче, Наталю Вікторівно

Б Галино Іванівна, Семене Юрійовичу

В Ганно Андріївно, Анатоліє Івановичу

Г Сергію Валентиновичу, Ольго Геннадіївно

2. Морфологічну норму порушено в реченні

А Повідомте Оксані Ігорівній.

Б Поясніть Семену Кондратійовичу.

В Познайомтеся з Миколою Самійловичем.

Г З'ясуйте в Марини Євгенівни.

3. Морфологічну помилку допущено в реченні

А Олену Гайдай запросили на свято.

Б Послухайте виступ Тетяни Коваленко.

В Лист адресовано Гордію Савченкові.

Г Сергія Зайченко поважають колеги.

4. Морфологічну помилку допущено в реченні

А До вибору осіннього пальто слід поставитися серйозно.

Б Пончо — вовняна накидка з розрізом для голови в центрі.

В Зручність кардигана зробила його елементом базового гардероба.

Г Кейп — це пальто-накидка без рукавів і зі скошеною лінією плеча.

5. Помилки у визначенні роду незмінюваних іменників допущено в рядку

А рожевий фламінго, тепле кашне, безлюдна авеню

Б соковите манго, смачна кольрабі, дотепний конференсьє

В гостинне Тбілісі, мальовнича Кіліманджаро, цікава «Юманіте»

Г пінистий капучино, неслухняне поні, засушливе Калахарі

6. Морфологічну помилку допущено в реченні

А КНУ імені Т. Г. Шевченка роз'яснив особливості вступної кампанії.

Б Подібну до кулі хмару часом сприймають за величезне НЛО.

В ООН створена для вирішення міжнародних проблем.

Г НАН України заснована 27 листопада 1918 року в м. Києві.

7. Морфологічну помилку допущено в реченні

А І колюче терня росте на світі недаремно.

Б Грубе коріння найвищі дерева найміцніше тримає.

В Посієш гарне зерно — матимеш пишне колосся.

Г Як листя жовтіють, то поля смутніють.

8. Морфологічну помилку допущено в реченні

А Так розуміється на справі, як бик на окулярах.

Б Що більше гонору, то більше лінощі.

В Лінощі сплять, а злидні відгонять від них мух.

Г Біда полотну між ножицями.

9. Морфологічну помилку допущено в реченні

А Справа хороброго — не тільки шаблею махати.

Б Не будь вівцею: вовки вже тут.

В Міцне військо воєводою, а народ сильний свободою.

Г Хто кашою попівся — на юшку дмухає.

10. Морфологічну помилку допущено в реченні

А Ласий кус і тепла постіль лежебоків роблять поспіль.

Б І для невдахи настане гарний день і прийде успішний час.

В Лежебоці миліше сонце, що заходить, аніж сонце, яке сходить.

Г Двоє ненажер над однією мискою не помиряться.

11. Морфологічну помилку допущено в реченні

А Щоб відчутти смак меду, треба спізнати смак праці.

Б За деревами часто й ліса не видно.

В Від Києва до Кракова — всюди праця однакова.

Г Я рушаю до Дунаю: води нап'юсь та й додому вернусь.

12.Морфологічну помилку допущено в реченні

А Вершники теревені точать, а коні всі лани топчуть.

Б Хочє з однієї мухи справити аж два кожуха.

В Три пани, з них два отамани, а один підданий.

Г Два коти в одному мішку не помиряться.

Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту

ledishade@ukr.net

У темі листа вкажіть ваше прізвище, номер групи та № уроку.

18.10.2023

Група № 26

Урок № 11

Тема уроку: «Іменник. Рід іменника. Паралельні родові форми іменника»

Мета уроку: повторити й поглибити знання учнів про рід іменників; сформувати поняття про іменники спільного роду; розвивати вміння знаходити іменники жіночого, чоловічого, середнього і спільного роду у висловлюванні; виробляти вміння узгоджувати іменники з прикметниками та іншими частинами мови, правильно вживати їх у своєму мовленні; виховувати пізнавальний інтерес і любов до рідної мови.

Матеріали до уроку:

1. **Опрацюйте § 49 у базовому підручнику:** *Українська мова (рівень стандарту): підручник для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти/ Олександр Авраменко. – К.: Грамота, 2019. – 208 с. Дайте відповіді на запитання в робочому зошиті:*
2. **Перегляньте відео до уроку на [YouTube](https://www.youtube.com/watch?v=6sY0fxDEdiE&ab_channel):**
https://www.youtube.com/watch?v=6sY0fxDEdiE&ab_channel
3. **Законспекуйте матеріал до уроку (основне):**

Іменник — самостійна частина мови, що називає предмет, особу, явище і відповідає на питання хто? що? (лисиця, книга, веселка).

Морфологічні ознаки. Іменники належать до певного роду, змінюються за відмінками й числами.

Синтаксична роль. У реченні іменник може виступати будь-яким членом речення (найчастіше підметом і додатком): *Весна іде, красу несе. Заглядає у вікно цвіт яблуні Книги — морська глибина. Пливають у піднебессі кучеряві хмарки.*

Групи іменників за значенням

Назви неістот (будинок, ромашка, майдан, озеро, народ, студентство)	Назви істот (друг, батько, цуценя, комар, русалка, водяник)
Назви загальні (князь, місто, собака, цукерки, дискети)	Назви власні (Ярослав Мудрий, Харків, Сірко, Карпати, «Київ вечірній»)
Конкретні (ліс, вулиця, листя, зерно, монітор)	Абстрактні (соборність, радість, любов, сум, швидкість, глибина)

Рід іменників

Усі іменники (крім множинних) належать до одного з трьох родів: чоловічого (жайвір, клен, дріб, рояль), жіночого (путь, любов, земля, стаття), середнього (сонце, поле, обличчя, дитинча).

Іменники спільного роду — це слова, які можуть називати осіб як чоловічої, так і жіночої статі (вони здебільшого характеризують певні якості особи): нероба, рева, базіка, нікчема, ледащо тощо (мають закінчення -а, рідше -о). У реченні узгоджуються з іншими частинами мови як у жіночому, так і в чоловічому роді: нестерпна базіка — нестерпний базіка.

Назви осіб за професією чи видом діяльності належать до іменників чоловічого роду, хоча можуть називати осіб як чоловічої, так і жіночої статі: *Молодий інженер розробив проект. Досвідчений лікар проконсультувала пацієнта.*

Рід незмінюваних іменників іншомовного походження

Назви осіб чоловічої статі — іменники чоловічого роду, жіночої статі — жіночого роду	мадам (жіночий), маестро (чоловічий)
Назви тварин — іменники чоловічого роду	поні, шимпанзе, кенгуру
Назви неістот — іменники середнього роду	резюме, таксі, бюро
Географічні назви — рід визначається за загальною назвою	Капрі (острів) — чоловічий, Сочі (місто) — середній, Міссісіпі (ріка) — жіночий

Запам'ятайте: цеце (муха) — жін., івасі, пуппасу (риба) — жін., авеню (вулиця) — жін., кольрабі (капуста) — жін., салямі (ковбаса) — жін., гінді (мова) — жін., сироко, торнадо (вітер) — чол.

Іменник пальто відмінюється.

Рід складноскорочених слів

Незмінювані складноскорочені слова — рід визначається за головним словом	ТЕС — жін., бо електростанція
Змінювані складноскорочені слова — рід визначаємо граматично за типом відмінювання (здебільшого як іменники чоловічого роду)	ВАК, виш, неп

Рід деяких іменників, які рекомендуємо запам'ятати:

Чоловічий рід	Жіночий рід	Варіантні форми чоловічого і жіночого роду
аерозоль, нежить, псалтир, рояль, сажень, толь, тунель, тюль, біль, фенхель, шампунь; біль, дріб, живопис, запис, літопис, зяб, кір, машинопис, напис, опис, перепис, пил, підпис, полин, поступ, пропис, розсип, рукопис, Сибір, сип, собака, степ, степінь, ступінь.	антресоль, бандероль, бешамель, ваніль, вуаль, емаль, каніфоль, консоль, мігрень, папороть, розкіш, філігрань, фланель, повінь, туш, путь, в'язь.	абрикос — абрикоса, вольєр — вольєра, жираф — жирафа, зал — зала, клавіш — клавіша, мозоль — мозоля, спазм — спазма.

4. Виконайте наступні завдання:

4.1 Дайте відповіді на запитання тесту.

- Помилку допущено в рядку
А смачна вермішель
Б пінистий шампунь
В хронічна нежить
Г прозорий тюль
- Помилку допущено в рядку
А батькова бандероль
Б тривожний путь
В свіжа папороть
Г широкий степ

3. Помилку допущено в рядку
 А запашною нехворостю
 Б правильним дробом
 В головною біллю
 Г дорожнім пилом
4. Помилку допущено в рядку
 А кумедний поні
 Б безпорадне теля
 В рожеве фламінго
 Г швидкий шимпанзе
5. Лише іменники чоловічого роду записано в рядку
 А ступінь, торнадо, ретуш
 Б сироко, собака, обитель
 В ярмарок, Сибір, мігрень
 Г степінь, фенхель, толь
6. Лише іменники жіночого роду записано в рядку
 А антресоль, бязь, авеню
 Б бешамель, розкіш, сип
 В жовч, каніфоль, пил
 Г гуаш, заполоч, кір
7. До одного роду належать усі іменники варіанта
 А Берлін, Міссісіпі, Ужгород
 Б Ай-Петрі, Умань, Уссурі
 В Стамбул, Борнео, Керч
 Г Капрі, Хоккайдо, Делі
8. До одного роду належать усі іменники варіанта
 А Іссик-Куль, Токіо, Тбілісі
 Б фрау, авеню, Мехіко
 В хобі, бароко, салямі
 Г жако, гризлі, цеце
9. Помилку допущено у варіанті
 А СБУ розкрила....
 Б ГЕС запрацювала
 В ТСН повідомила
 Г ЦСКА завоювала
10. Установіть відповідність.
- | <i>Іменник</i> | <i>Рід іменника</i> |
|----------------|---------------------|
| 1 кольрабі | А жіночий |
| 2 забіяка | Б середній |
| 3 какаду | В спільний |
| 4 США | Г чоловічий |
| | Д не має роду |

4.2 Визначте рід іменників.

Аташе, шимпанзе, візаві, журі, Оріноко (ріка), трюмо, денді, рантьє, ступінь, Поті (місто), какаду, Альпи, сомбреро, Федеріко, цеце, метро, ему, какаду, торнадо, круп`є, Ері (озеро), ластівка, Юнгфрау (гора), каланхое, Міс, Ріо-де-Жанейро, тріо, тореро, Онтаріо (озеро), танго, поні, Сантьяго (місто), алібі, рефері, путасу, Кармен, алое, Ріо-Колорадо (ріка), піаніно, мадам, фрекен, біль, «Юманіте» (газета), ступінь, бандероль, путь, фрау, портьє.

Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту

ledishade@ukr.net

У темі листа вкажіть ваше прізвище, предмет, номер групи та № уроку.